

ARTICULUS II

De somnio et somnambulismo.

343. Bina occurrunt in somno phænomena, alterum sæpissime, rarius alterum, videlicet somnium et somnambulismus: de quibus breviter dicere mihi visum est.

§ I.—DE SOMNIO.

Quid somnium.

Somnium definiri potest ex Aristotelis sententia (1) *visum quod in somno apparet, seu quod eodem recidit, est apparitio exhibita per internum sensum in iis, qui somno consopiti sunt* (2). Quæ verba plana sunt, et satis declarant, quid omnes somnii nomine intelligamus. Nimirum somnium dicitur status quidam medius inter somnum et vigiliam: accidit enim in somno, non tamen importat ligationem sensuum omnium, sed externorum dumtaxat. Somnium autem esse directe ac primo visum vel apparitionem imaginum in sensu interno constat, tum quia etiam datur in brutis; at in brutis, præter sensus externos, qui in somno ligati sunt, non dantur aliæ potentiæ cognoscitivæ, quam sensus interni. Tum quia, quamvis in homine somniantе detur etiam operatio intellectus, cum tamen hic non possit operari in hac vita nisi comite et quodammodo determinante sensu interno, quotiescumque ille operatur in somnio, ex hujus determinatione operari dicendus est, ac proinde somnium primo ac directe in sensu interno est. Quod si quæras, cujusnam interni sensus actus vel affectio sit somnium, dicendum videtur esse actum potissimum imaginationis. Et ratio est, quia saltem plerumque in somnio iterantur imagines et olim perceptarum rerum phantasmata, vel alia ex illis composita. Atqui totum

In somnio dantur actus sensus interni.

(1) Vide Arist. opusc. de Somniis cap. 1 et 3.

(2) Vide Conimbricensis (In librum (Aristot.) de somniis, cap. 1); Suarez (de religione, tract. 3, lib. 2, cap. 13, num. 1), a quo somnium definitur imaginaria visio seu apprehensio, quæ in sensu interiori fit tempore somni, quando exteriores sensus sopiti sunt.

id est opus phantasiæ. Sane in somnio videmur videre, audire... quæ reapse non videmus, nec audimus... sed alias vidimus, audivimus..., ac proinde imagines, quæ coram observantur sunt hallucinationes quædam et ludificationes phantasiæ. Possunt tamen in somnio actus memoriæ atque æstimatoriæ aut cogitatoriæ exerceri; si enim occurrant rerum sive gratarum sive ingratarum imagines, nihil repugnat eas tamquam olim perceptas agnoscere, et si ovi dormienti v. g. phantasia formam lupi aliquando visi objiciat, primum est, ut illum inimicum judicet. Nec vero soli actus interni sensus dantur in somnio, sed etiam consentanei actus appetitus sensitivi; proposito enim bono vel malo aliquo per cognitionem, naturaliter sequitur in appetitu prosecutio vel fuga. Unde etiam interdum formis, quas contemplantur somniantes, vehementissime delectantur, interdum terrore percussis expergefiunt. Semel autem soluto interno sensu, sequitur naturaliter, ut etiam intellectus, atque adeo voluntas, operetur in homine somniantе: quod et experientia testatur et ratio. Experientia quidem, quia quisque novit se de cælo, de inferno deque sexcentis aliis rebus somniasse, quæ non nisi intellectu cognosci queunt. Ratio vero idem probat, quia cum intellectus sit potentia spiritualis ac distincta ab omni sensu, non est, cur ab opere cesset, nisi quia ligatus est sensus, cujus eget in hac vita ministerio ad operandum, sicut alibi docuimus (1). Ergo soluto sensu interno, ac materiam ministrante, consonum est, ut intellectus operetur. Quod si operatur intellectus, bonaque homini convenientia consideret, illico etiam excitari poterit in voluntate consentaneus affectus.

et appetitus sensitivi,

et etiam intellectus ac voluntatis.

Cæterum actus hi omnes, quos recensuimus, in somnio non semper eodem modo exercentur, sed plus minus pro majori vel minori sensus interni solutione aut libertate: interdum enim raptim occurrunt, et illico evanescent imagines nullam inter se connexionem habentes, interdum series integra imaginum exhibetur, locum aliquem vel factum alias in vigilia perceptum referens, mutatis non raro quibusdam adjunctis. Plerumque inordinata sunt somnia; sed aliquando

Varietas somniorum.

(1) Vide supra num. 11, pag. 70.

facta quaedam
mirabiliora.

non carent ordine atque ordinatum discursum et ratiocinationem continent; immo etiam narrantur quaedam hominum exempla, qui somniantes problemata mathematica solverunt, aliaque feliciter invenerunt, quæ diu irritò labore inquisierant (1). Illa vero insigniora sunt et humanum captum superantia, quæ in sacris libris narrantur (2), et futurorum quoque eventuum prædictionem continent. In his porro eventibus mirabilioribus, si somnium præ se ferat quidpiam humanas saltem vigilantis hominis vires excedens, interventus Dei vel angelorum agnoscendus est, qui sicut mox aperiemus, possunt interdum somniorum esse causa. Si nihil hujus-

(1) Vide Moreau (de la Sarthe) apud Frédault, *Anthropologie*, pag. 713; Maury, *Le sommeil et les Rêves*, chap. 3, pag. 40. Paris, 1878.

Non desunt tamen, qui arbitrentur talia facta reapse non accidisse in somnio, sed in vigilia, cum adhuc perduraret inchoata in somno cerebralis excitatio phantasia.

«Les œuvres, inquit Milne-Edwards, d'imagination que l'on dit avoir été accomplies pendant le sommeil et reproduites après le réveil, feraient supposer que la mémoire du dormeur, ainsi que la faculté d'idéation constructive, peuvent demeurer très actives pendant que la volonté, le jugement et la sensibilité sont incapables de fonctionner, et effectivement, les faits recueillis par M. Maury, et l'expérience personnelle de la plupart des observateurs, prouvent que dans certains cas il en est ainsi. Mais j'incline à croire que les travaux de l'esprit d'un caractère remarquable, dont on attribue l'accomplissement à des personnes réellement endormies, n'ont pas été faits en rêve et sont dus à la prolongation de l'état d'exaltation locale des organes cérébraux dont dépend l'activité de l'idéation constructive déployée dans les songes, état qui aurait persisté plus ou moins longtemps après le réveil et le rétablissement des facultés mentales dont l'exercice avait été suspendu par le sommeil. De la sorte, on expliquerait facilement la manière dont le musicien Tartini composa sa *Sonate du diable*, à la suite d'un rêve dans lequel il s'imaginait entendre une mélodie ravissante; comment Voltaire composa, dit-on, en dormant tout un chant de la *Henriade*, et comment Condorcet a pu croire qu'un rêve lui avait fait trouver la solution de questions mathématiques pour lesquelles il était resté embarrassé avant de s'endormir. Ces auteurs étaient probablement alors dans l'état d'isolement mental qui constitue la rêverie, mais ne dormaient pas». H. Milne-Edwards, op. cit. tom. 14, pag. 162, nota (2).

(2) Vide v. g. *Genes*. cap. 28, vers. 12; 37, vers. 5; cap. 41, vers. 1 seqq.; *Matth.* cap. 1, vers. 20; cap. 2, vers. 12, 13, etc.

modi contingant, potest res ex eo explicari, quod homo somnians, si somnus cæteroquin pacatus sit ac tranquillus, ex ipso externorum sensuum sopore aptus effici potest, ut vires explicet suas in illis operationibus, quæ abstractant a conditionibus actualis existentie, vel non implicent iudicium de reali ac physico rerum hic et nunc statu in præsentis sua existentia, ad quas proinde sufficienter exercendas non requiritur usus actualis externorum sensuum.

Quamquam fatendum est iudicium intellectus in somnio nunquam posse esse naturaliter perfectum. Quod ut melius intelligas, considerandum est duo ad intellectum pertinere, nimirum percipere vel apprehendere ac iudicare de apprehensis. Et intellectus quidem in somnio non impeditur, quominus vel ea, quæ olim didicerat, vel cogitaverat, iterum percipiat, soluto interno sensu et imagines ac vetera phantasmata reproducent, vel etiam nova quædam intelligat discurrendo ac ratiocinando (1). Quare intellectus non modo non impeditur in somno secundum virtutem *apprehendendi*, sed potest etiam melius dispositus esse, quia magis est in se recollectus, minusque perturbatur impressionibus externorum sensuum (2). Et sic forte explicari sufficienter possunt facta quædam, quæ, ut

Judicium mentis
in somnio
non est
perfectum.

(1) Vide S. Thom. 2. 2.^æ quest. 154, art. 5, ad 3.um; *de verit.* quest. 12, art. 1, ad 1.um et 2.um; quest. 28, art. 3, ad 6.um

(2) Vide S. Thom. *de verit.* quest. 12, art. 3, ad 2.um; 2. 2.^æ, quest. 172, art. 1, ad 2.um

Ex quo etiam principio explicat S. Thomas illud dictum S. Gregorii: *Anima, quando appropinquat ad mortem præcognoscit quaedam futura subtilitate suæ naturæ. Dicendum, inquit Aquinas, quod anima quando abstrahitur a corporalibus, aptior redditur ad percipiendum influxum spiritualium substantiarum, et etiam ad percipiendum subtiles motus, qui ex impressionibus naturalium causarum in imaginatione humana relinquuntur, à quibus percipiendâ anima impeditur, cum fuerit circa sensibilia occupata. Et ideo Gregorius dicit (loc. cit. in arg.), quod anima, quando appropinquat ad mortem, præcognoscit quaedam futura subtilitate suæ naturæ, prout scilicet percipit etiam modicas impressiones; aut etiam cognoscit futura revelatione angelica, non autem propria virtute: quia, ut Augustinus dicit (Super Gen. ad litt. lib. XII, cap. 13, a princ.), «si hoc esset, tunc haberet, quodcumque vellet, in sua potestate futura præcognoscere; quod patet esse falsum». S. Thom. 2. 2.^æ quest. 172, art. 1, ad 1.um*

nuper innumus, physiologis mirabiliora videntur. Verum in ferendo iudicio de reali ac physico statu rerum in seipsis semper deficit, quia, docente Angelico, nullus est dormiens, qui plus minus non confundat realitatem cum imaginibus phantasie, nempe iudicando vera ea, quae non sunt nisi inanes imaginationes (1). Cum enim sensus non sint soluti, ac nominatim externi penitus dormiant, non habet intellectus in promptu ea omnia principia, unde plene discernat verum a ficto et imaginario; et sic etiam ii ipsi, qui dormientes interdum se somnari agnoscunt, et iudicant, nihilominus in vigilando semper reperiunt se, quantumvis egregios discursum fecerint, deceptos tamen fuisse in iudicando, et accipiendo pro veris et realibus ea, quae non erant nisi vana ludibria mentis vel phantasie (2). Ratio vero intima huius defectus est ea, quam saepe repetit S. Thomas (3), *iudicium perfectum de re aliqua dari non posse, nisi ea omnia, quae ad rem pertinent, cognoscantur, et praecipue si ignoretur terminus et finis resolutionis iudicii* (4), id est, nisi mens cognitiones suas possit hic et nunc ad sua principia, unde firmitatem ac certitudinem mutuatur resolvere. Atqui intellectus dormientis id facere nequit. Nam cum cognitio nostra incipiat a sensibilibus, sensatio externa rationem habet principii in iudiciis intellectualibus. Atqui externi sensus prorsus sunt ligati in somno. Ergo impossibile est, ut mens somniantis liberum ac perfectum iudicium habeat de rebus (5). Idem quodammodo confirmari potest ex propria cuiusque experientia: cum enim vigilamus, illico deprehendimus nos reapse nostri compotes non fuisse dormientes (6).

(1) S. Thom. 2. 2.us, quaest. 154, art. 5, ad 2.um

(2) Vide S. Thom. 1 p., quaest. 84, art. 8; 4.º dist. 9, quaest. 1, art. 4, solut. 1, ad 3.um

(3) S. Thom. 1 p., quaest. 84, art. 8; *de verit.* quaest. 28, art. 3, ad 6.um

(4) S. Thom. 1 p., quaest. 84, art. 8.

(5) Vide S. Thom., loc. sup. cit.; *de verit.* quaest. 12, art. 3, ad 6.um; 4.º dist. 9, quaest. 1, art. 4, solut. 1.º corp. et ad 3.um etc.; Suarez, *de religione*, tract. 4, lib. 2, cap. 20, num. 4.

(6) «Est-il besoin de prouver que le jugement, la faculté de raisonner sont partiellement abolis pendant le rêve? Chacun n'a-t-il pas observé qu'en songe, nous ne nous étouffons pas des plus incroyables

344. Ex quo principio concludunt uno ore Theologi et Philosophi (1), non dari in somnio libertatem, ac proinde nec meritum nec peccatum per se. Et ratio est, quia ad meritum ac demeritum requiritur libertas a necessitate, ut fide divina certum est (2); libertas autem non est, ubi non potest mens recte iudicare de rebus. *Liberi arbitrii est*, inquit Angelicus, *et eligere, secundum quod patet ex Augustini definitione* (in 2 lib. dist. 24, quaest. 1, art. 1) *posita: electio autem est quasi conclusio consilii, ut dicitur in 3 Ethic. (cap. 5); unde ad iudicium pertinet, vel iudicium praesupponit; et ideo quamvis aliquem usum alicujus rationis homo dormiens habere possit, secundum quod sensus minus ligantur, tamen usum liberi arbitrii in eligendo habere non potest* (3).

unde nec datur libertas.

Instari adversus hanc doctrinam posset exemplum Salomonis, cui apparuisse dicitur Deus per somnium noctu, et dixisse: *Postula quod vis, ut dem tibi*. Salomon autem petiit sapientiam, eaque petitio placuit Domino, qui Salomoni promisit perfectam sapientiam cum aliis quamplurimis bonis (4). Quo in loco discrete exprimitur orationem a Salomone in somno factam placuisse Deo, et meruisse nova dona: id quod certe absque libertate fieri non potest.—Non vacat certe difficultate locus iste sacrarum Litterarum, in quo solvendo non una est interpretum ac Theologorum sententia, nec ipse

Objectio soluta.

contradictions dans les faits dont nous admettons la réalité? Nous nous imaginons prendre part à des événements impossibles, qui se sont passés depuis longues années; nous causons avec des personnes que nous savons mortes; nous tirons des conséquences absurdes de ces tableaux qui se déroulent devant nos yeux sans que leur incohérence nous choque, et ces conséquences évoquent de nouvelles images qui souvent ne sont pas moins impossibles ou contradictoires que les conceptions objectivées qu'elles ont eues pour point de départ.» Maury, *Le sommeil et les rêves*, pag. 46, 47.

(1) Consentit L. F. Alfredus Maury, *Le sommeil et les rêves*, pag. 25, 47.

(2) Vide propos. 3.^{am} Jansenii damnatam ab Innocentio X, apud Dönzinger, *Enchiridion*, num. 968.

(3) S. Thom. 4.º dist. 9, quaest. 1, art. 4, sol. 1.º, ad 3.um

(4) Vide *Regum* lib. 3, cap. 3, vers. 5-15. *Cfr. Paralipom.* lib. 2, cap. 1, vers. 7 seqq.

S. Thomas semper constans fuit (1). Ea tamen probabilior videtur expositio, quam sequitur Eximius Doctor (2) post eundem Angelicum, somnium nempe illud non fuisse naturale, sed propheticum et spirituale, non quod divina illa revelatio non acciderit vere in somno, cum externi sensus ligati essent, sed quia accidit per divinam locutionem internam et mentalem, durante corporali dormitione factam. Somnium autem ejusmodi propheticum non excludit libertatem, sed optime cohæret cum illa, ut diserte scribit Angelicus (3). Et ratio est, «quia per divinam gratiam facillime fieri potest, ut mens hominis dormientis habeat perfectum mentis judicium, vel elevando, vel confortando potentias internas, vel certe clarificando phantasiam, et vapores omnes, qui illam in somno impediunt depellendo, conservatis sensibus externis in eadem dispositione, quam in naturali somno habent. Ad hunc enim modum sæpe fiunt propheticæ revelationes, ut exponit late D. Thomas 2. 2. quæst. 173, art. 2 et 3, et fieri possunt non tantum quoad apprehensionem, sed etiam quoad judicium: quamvis enim hoc posterius magis supernaturale et extraordinarium sit, non ita repugnat, ut ratio aliqua implicationis vel contradictionis excogitari possit» (4).

Urgeri adhuc posset difficultas ex extasi, quæ aliquam habet cum somno affinitatem. In ea enim non minus ligantur sensus, quam in somno, et nihilominus ex doctrina Theologorum dari potest perfectum judicium, atque adeo libertas et meritum.—Respondetur autem de extasi et somno propheticum idem fere judicium hac in re ferendum esse, est enim ingens discrimen inter naturalem et somnum propheticum, ut egregie declarat Eximius Doctor cum Abulensi (5) ex doctrina S. Bernardi (6). «Nam in corporali somno incipit

(1) Vide S. Thom. 1. 2. quæst. 113, art. 3, ad 2.um, 2. 2. quæst. 154, art. 5, ad 1.um; de verit. quæst. 28, art. 3, ad 7.um; 4.^a dist. 9, quæst. 1, art. 4, solut. 4.^a ad 1.um

(2) De religione, tract. 4, lib. 2, cap. 19 num. 16.

(3) 1. 2. quæst. 113, art. 3, ad 2.um

(4) Suarez, ibid. num. 19. Videatur tota hæc questio egregie tractata ab Eximio Doctore, loc. cit. Cfr. Conimbricenses, In librum Aristotelis de somniis, cap. 6 fin.

(5) Abulens., In Genes., cap. 13, quæst. 350 et 400.

(6) S. Bernard., serm. 52 in Cantica.

impedimentum a sensibus, et procedit usque ad intellectum, ubi terminatur; in hoc vero abstracto et elevato animæ incipit ab intelligentia, et ex ejus vehementia tandem impediuntur exteriores sensus, ne aliquid percipere valeant. Unde fit, ut in corporeo somno naturaliter impediuntur functiones mentis et interioris sensus, ligatis sensibus externis, quia hoc impedimentum nascitur ex vaporum abundantia ascendentium ad cerebrum, et impedimentum ordinatum usum phantasmatum; unde provenit, ut intellectus etiam in suis actibus impediatur, quod ordinatum est a natura ad subveniendum inferiori corporis nutritioni, ut anima solutior et fortior sit ad actionem partis nutrientis. At vero in extasi, elevato incipit ab intellectu, qui vehementius intendit superiorum rerum cognitioni et intelligentiæ, et inde anima abstrahitur ab operationibus sensuum externorum, et ab omnibus actibus sensuum internorum, qui ad perfectam illam mentis intelligentiam non actu deserviunt, et cooperantur. Hinc ergo fit, ut in hoc secundo somno mens non impediatur, immo sit expeditior, et facilius ad perfectam mentis intelligentiam, perfectumque judicium earum rerum, quas contemplatur» (1). Verum hæc ad Theologos spectant.

Jam quod attinet frequentiam somniorum, ea pendet ex adjunctis et conditione personarum. Illud vero admitti nequit, donec probetur, quod multi Physiologi contendunt, demonstrare autem nondum poterunt, nimirum nullum esse somnum sine somno, immo vero nunquam in somno penitus cognitionem cessare, quemadmodum jam in præcedenti articulo retulimus. Cæterum somnia, etiam ea quæ longam ac diuturnam sæpe rerum gestarum seriem exhibent, brevissimum tempus durare, experientia ipsa demonstrat (2). Ex

Quantitas
somnia
frequentia.

(1) Suarez de religione, tract. 4, lib. 2, cap. 19, num. 21.

(2) «Entre la longue durée, inquit Georgius Surbled, que nous supposons au songe et sa durée effective, à peine mesurable tant elle est fugitive, il y a une disproportion énorme, éclatante, qui prouve nettement que le sommeil ne se resume pas dans le rêve, et qu'il comprend des périodes d'inertie et d'inconscience absolues. Citons quelques exemples caractéristiques.—Le comte de Ségur se trouve en prison sous la Terreur. Il s'endort au moment où sonnent les premiers coups de minuit. Mille scènes horribles se succèdent dans son

quo etiam putant nonnulli probabilissime concludi, quod non totum somni tempus somniando transigatur.

Causæ
somnia-
rum

345. Verum jam exquirendæ sunt causæ somniorum qua de re nimis restricte agunt Physiologi, solas considerantes physicas vel naturales. Verum enimvero cum tandem somnia potissimum consistant in opere phantasie, vel certe ab eo inchoentur, omnes illæ causæ generatim, quæ species in phantasia gignere vel excitare queunt, in causis somniorum, opinor, recensendæ sunt. In his autem, ut omnia somniorum genera complectamur, primo commemorari debent, prout superius etiam innui (1), Deus et angeli, ac deinde causæ naturales. Ad omnipotentiam enim Dei spectat, ut possit esse interdum somniorum causa, ac talem reapse fuisse non semel narrat sacræ Litteræ. Idemque de angelis existimant Theologi. Hoc tamen interest Deum inter et angelos, quod Deus non solum possit excitare species sopitas in potentia cognoscitiva latitantes, sed etiam novâ infundere, sive sensibiles sive intelligibiles, et insuper lumen ipsum naturale confortare, et augere. Angeli vero solum possunt species jam existentes excitare, et apposite coordinare,

Deus,

angeli,

rève, qui réclameraient au moins cinq à six heures entières pour se dérouler dans la réalité. Un bruit le réveille en sursaut: c'est la sentinelle qu'on vient relever, et il constate que son long rêve avait tout juste duré quelques fractions de minute (Lemoine, *Du sommeil au point de vue psychologique*, 1854). Le docteur Tissier a eu la bonne chance de pouvoir lui-même mesurer très exactement un de ses rêves: un long voyage qu'il faisait en songe et qui lui avait laissé l'impression d'une durée de trois mois avait à peine duré cinq à six secondes (*Les rêves, physiologie et pathologie*, 1890).—En présence d'une telle rapidité des rêves, il nous semble impossible d'admettre leur pleine continuité pendant le sommeil. Surbled, *Le sommeil*, p. 16.

(1) Vide num. 206, pag. 730.

De his et aliis, quæ sequuntur videri possunt Suarez (*de relig.*, tract. 3, lib. 2, cap. 13), Delrio (*Disquisition. magicar.*, lib. 4, cap. 3, quest. 6), Benedictus Pererius (In Daniel, lib. 1, disputat. de *varieta. et verit. somnior.*), Leonardus Lessius (*de Justitia et Jure*, lib. 2, cap. 43, dub. 8), Sanchez (*Opus moral. in præcepta decalogi*, lib. 2, cap. 38, num. 49 seqq.), Castropalao (*Operis moralis pars 3^a, de superstitione ejusque speciebus*, disp. 1, punct. 5), Azor (*Institut. Moral.* lib. 9, cap. 17), Ferraris (*Prompta bibliotheca*, ad vocem Somnium), etc.

id quod bifariam puto eos efficere, vel immediate per seipsos species movendo, vel utendo mediis illis naturalibus, ex quibus naturaliter excitentur. Idque non boni solum, sed mali quoque angeli, permittente Deo, præstare queunt, cum utrique simili natura similique potiantur virtute, quamvis non eundem finem intendant; boni enim angeli, ut scite notant Conimbricenses, gloriam divini nominis hominumque salutem in iis, ut in cæteris rebus, quærunt; dæmones autem his omnino contraria, ac duo potissimum sunt, quæ illi impuri et nefarii spiritus somniorum interventu assequuntur. Alterum est, hominum, si mentes non possint, saltem corpora obscænis cogitationibus et voluptatis illecebra contaminare, qua de re pie conqueritur D. Augustinus (1), idemque luculenter pertractat Justinus Philosophus et Martyr (2). Alterum est, ignaros homines vana superstitione imbuere, si eos aliquorum somniorum interventu ad irrogandam iis fidem pellexerint. Quo artificio constat ethnicos multipliciter fuisse delusos, et in impietate obfirmatos. Utque cætera hujus rei omittamus exempla, narrat Philostratus, Pausanias et Strabo, eos qui variis oppressi morbis, Æsculapii, Serapidis et Amphiarai templa adibant, omnium ægritudinum remedia in quiete, dum eisdem somnia obversarentur, accipere consuevisse. Quod idcirco dæmones faciebant, ut vel sibi, qui ea remedia suppeditabant, vel tribus illis hominibus in deorum numerum relatis, divinus honor tribueretur. Alia multa commemorat Tullius (3).

Jam naturales causæ somniorum multæ possunt esse secundum ea quæ superius declarata reliquimus circa causas excitantes phantasie species (4): et aliæ quidem sunt extrinsecæ, aliæ intrinsecæ; in causis vero intrinsecis numeratur ipsa anima aut affectio animæ, ac tum dicitur causa animalis, et corpus, et tum vocatur causa corporalis. Porro

(1) *Confession.* lib. 10, cap. 30.

(2) In libello quæstionum, quæ christianis a gentibus proponebantur, quæst. 21.

(3) Cicero (*de divinatione*, lib. 1, *de natura deorum* lib. 1). Lege etiam Herodotum (lib. 1), Valerium Maximum (lib. 1, cap. 6), P. Delrio (*Disquisition. magicar.* tom. 2, lib. 4, cap. 3, quæst. 6).

(4) Vide supra num. 206, pag. 730.

externæ causæ ad somnia concurrunt agendo in corpus dormientis. Unde primo α) organicæ impressiones externorum sensuum videntur sæpe somnia gignere, cum nempe impressiones hujusmodi sat valide sunt, ut externam aliquam causent sensationem, quæ tamen non sufficiat ad excutendum somnum. Et ratio est, quia externa sensatio et novam gignere valet speciem in phantasia, vel existentem ac sopitam excitare: semel autem causata vel excitata in phantasia specie, illico adest actus vel imago phantasiæ, et aliæ atque aliæ affines species excitari queunt, et sic series imaginum vel phantasticarum representationum subsequi. Unde nihil mirum, si quis dormiens somniet de incendiis ex eo, quod lux oculos ejus perculerit, vel de fluminibus aut mare, si leve murmur fontis aut pluvie decidentis ad aures pervenerit, etc. (1). Ita etiam intelligitur, quo pacto interdum quidam in somno respondeant aliorum interrogationibus, et mox de isdem rebus vel aliis affinibus loqui pergant: voces enim interrogantis auditæ a dormiente excitant species in phantasia repositas, quæ vicissim alias affines possunt excitare, unde totidem excitant phantasmata statum somni constituentia. β) Altera causa est illa, quam dicunt animalem, et in affectionibus animi sita est, videlicet «quando somnia obveniunt de rebus, quibus cogitatio vigilantis valde fuit intenta, et per diem ipse somnians circa illas multum occupatus fuit, juxta illud *Ecclesiastæ*: *Multas curas sequuntur somnia* (2). Unde Lucretius (3).

*In somniis eadem plerosque videmus obire,
Causidicos causas agere, et componere leges,
Induperatores pugnare, et prælia obire,
Nautas contractum cum ventis degere bellum,
Et quo quisque fere studio defunctus adhaeret,
Aut quibus in rebus nullum simul ante morati.*

Et ad hæc pertinent somnia de rebus et personis, in quas odio, amore, timore, aut spe vehementer afficimur; hinc

(1) Vide apud Frédauld, *Antropologie*, pag. 711; Math. Duval, *Cours de Physiologie*, pag. 116, 117. Paris, 1887.

(2) *Eocl.* cap. 5, vers. 2.

(3) Lucretius *Carus, de rerum natura*, lib. 4, vers. 962 seqq.

liberales, et benefici somniant se aliis largiri, mendici petere, cantores canere, philosophi disputare, avari pecuniam congerere, vindicativi de inimicis ulcisci, et alii alia similia. Unde Aristoteles (1. *Ethicor.* cap. 12) dicit bonorum hominum somnia meliora esse, quam aliorum, propterea quod consilia, quæ ad virtutum officia exercenda sollicite agitant, eadem eis in somno occurrunt (1). γ) Tertio loco assignari potest causa corporalis, quando nempe somnium nascitur a præsentis corporis dispositione, aut ab aliqua vegetativi ordinis perturbatione, affectione nervea, etc., quæ ad cerebrales usque cellulas perducta, latitantes in cerebro excitet species, et sic actum phantasiæ determinet. Hoc pacto ipsa sanguinis circulatio insolito modo peracta, difficilis ciborum digestio, ipse corporis situs molestiam gignens in organismo aliæque id genus, ex medicorum sententia, somniorum interdum causæ videntur esse (2). Quo spectare potest etiam ipsum temperamentum corporis, pro cuius varietate varia interdum oriri videntur in diversis individuis somnia (3).

346. Hinc somniorum divisio colligitur, quæ ab aliis aliter fit, prout videre est apud Conimbricenses (4), Delrio (5), Suarez (6), Ferraris (7) et alios, unde et diversas suscipiunt

Divisio
somnia

(1) Ferraris, *Prompta bibliotheca*, ad vocem *somnium*, n. 13, 14.

(2) Vide Frédauld, loc. cit. pag. 712. Cfr. Maury, op. cit. pag. 52.

(3) «Quibus sanguis est copiosior, rosas somniant punicas, crocum, hortos, convivia, choreas, complexus, aërem, volatum, et leta omnia. Phlegmatici, mare, aquas, balnea, navigationes, submersiones, onera gravantia, tardam et impeditam à noxiis fugam. Cholericæ colores flavos, rixas, pugnas, incendia. Melancholici fumos, caliginem, tenebras, vagationes per loca sola, nocturnas aberrationes, tetra spectra, mortes, tristiaque cuncta... Quibus dominantur sinceri purique succi, putant in somnis volutari se inter odoratus suavesque flosculos: contra in sordidis, cæno, cloacis, cadaveribus versari sese, quorum in corpore humores factidi putridique coacervantur. Quibus viscido humore affectæ obstructæque sunt partes cerebri posteriores, illi comprimi ac suffocari sibi videntur in somnis ἐπιληψία Græci, Latini *incubum* morbum, Hispani, *la pesadilla*, Galli *la coquemare* (cauchemar) vocantur. Delrio, loc. cit. *conclus.* 2.^a

(4) In lib. de somniis, cap. 3.

(5) Delrio, *Disquisit. magic.* tom. 2, lib. 4, cap. 3, quest. 6.

(6) *De Religione*, tract. 3, lib. 2, cap. 13, num. 1, 3.

(7) *Prompta bibliotheca*, verb. *Somnium*, num. 2 seqq.

somnia denominationes, ut oraculi, visionis, somnii, insomnii, phantasmatis (1), pro varia causa vel modo, quo illa habentur. Theologi autem frequentius dividunt somnia in divina, dæmoniaca et naturalia. Divina vel cælestia sunt, quæ a Deo immittuntur sive immediate per se, sive per angelorum ministerium, cujus generis plurima narrantur somnia in sacris Litteris (2), et in historiis Sanctorum (3); hæc vero somnia in fines sanctissimos deriguntur, vel ad deterrendos homines a malo, vel ad inducendos ad bonum, vel ad edocendam voluntatem ac decretum Dei, vel ad mysterium aliquod revelandum: perperam ergo ejusmodi somnia divina negata sunt ab Epicuro, Aristotele et Platone (4). Diabolica sunt illa, quæ mali spiritus, permittente Deo, dormientibus immittunt ob perversos illos fines, quos superius innuimus, et communissime docent Theologi et scriptores catholici (5). Naturalia demum sunt, quæ causas habent naturales, sive externas sive internas et proprias ipsius somniantis, quarum duo genera distinguuntur, animalium videlicet et corporalium.

in divina vel
cælestia,

diabolica

et naturalia:

(1) *Oraculum est, inquit Auctor libri de spirit. et anima (cap. 25). cum in somnis aliqua sancta gravisque persona, vel etiam Deus, eventurum aliquid aperte vel non eventurum, faciendum vel vitandum nuntiat. Visum est, cum id, quod viderat quis, eodem modo, quo apparuerat, evenit. Somnium est quid figuris lectum, et quod sine interpretatione intelligi non potest. Insomnium est, cum id, quod fatigaverat vigilantem, ingerit se dormienti, ut cibi cura vel studium. Phantasma est, quando quis dormire capit, et adhuc se vigilare existimat: aspiciereque videtur irruentes in se, vel passim vagantes formas, aut lætas, aut turbulentas. Circa nomen vero oraculi notat Suarez (loc. cit. num. 1), illud ad divina insomnia magis applicari, immo de se omnem divinam prophetiam, etiam extra somnum factam, solere significare.*

(2) Vide *Genes. cap. 20, 28, 31, 37, et 41; Judic. cap. 7; Esthor. cap. 11; Reg. lib. 3, cap. 5; Daniel. cap. 2 et 4; Joel. cap. 2. Machab. lib. 2, cap. 15; Matthæi cap. 1 et 2. Et lege P. Benedictum Pererium, Comment. in Daniel. lib. 1, disputat. de varietat. et veritat. somnior. quest. 3.*

(3) Vide apud Suarez, loc. cit. cap. 13, num. 16; Ferraris, loc. cit. num. 8.

(4) Apud Suarez, *de Religione*, tract. 3, lib. 2, cap. 13, num. 18.

(5) Vide S. Gregor., *Moral. lib. 8, in cap. 7. um Job; S. August. epist. 9 (al 113); S. Thom. 2. 2.us quest. 95, art. 6, etc.*

prout nuper declaratum reliquimus (1); unde etiam somnia ipsa naturalia dividi solent in naturalia proprie dicta et animalia: priora sunt, quæ ex affectione corporum, temperamento vel quavis alteratione ordinis non cognoscitivi gignuntur: animalia vero sunt, quæ versantur circa res, quibus per diem occupatus animus fuerat, ac proinde procedunt ex causis ordinis intentionalis.

quædam
dicantur omnia
animalia.

«Discernere dæmoniaca a divinis somniis pertinet maxime ad Confessarios, et qui medicinam faciunt animarum, qui discretionis spirituum dono præditi sunt: pendetque hoc judicium a causis et circumstantiis reliquis ad eum modum, quo visa et revelationes expendere oportet (2). Quia de re plura indicia egregie declarata invenies apud Extimium Doctorem (3). Cæterum dum non constat somnium esse a Deo, existimandum est illud esse naturale vel dæmoniicum (4); si autem constat neque ex animali neque ex corporali causa somnium fuisse natum, dubitetur vero, utrum sit a Deo vel a diabolo, tutissimum fore, si ut a diabolo immissum caveas, et contemnas. Probatur hæc regula tum ex Sapiente Syracide, qui docet extrinseca somnia esse contemnenda, quæ non constat a Deo immissa. Nam iste est sensus horum verborum: *Nisi ab Altissimo fuerit emissa visitatio, ne des insomnii cor tuum* (5). Secundo probatur ratione, quia curiosa somniorum observatio ad hoc discrimen agnoscendum est supervacua, quia Deus solet, quando somnium mittit, simul hominem certum reddere, hoc somnium a se profectum, et cælestis immisum fuisse. Tertio docetur experientia: nam eos, qui curiose ad somnia attendunt, somniorum interpretatio subsequuta in gravissimas calamitates et interitum præcipites egit, ut Agamemnonem

Quo pacto
discerni queant
somnia
divina a
diabolicis.

(1) Vide S. Thom. 2. 2.us, quest. 95, art. 6.

(2) Delrio, op. et loc. cit. Cap. 3, quest. 6, vers. fin. Cfr. lib. 2, quest. 6; et lib. 4, cap. 1, quest. 3.

(3) Loc. cit. num. 21 seqq. Vide etiam Lessium (*de Justit. et Jure*, lib. 2, cap. 43). Sanchez, (*Opus morale in præcepta decalogi*, lib. 3, cap. 38, num. 52). Castropalao (*Opus moralis*, pars tertia, tract. 17, punct. 5, num. 5).

(4) Suarez, *ibid.* num. 20.

(5) *Eccli. cap. 34, vers. 6.*

homericum in Iliade, Cyrum Persarum Regem, Xerxem, Onomarchum, Antigonom et Pompejum» (1). Nec desunt directa indicia ex affectibus vel adjunctis petita, ad conciliendam diabolicam somniorum originem (2).

Utrum liceat
somnia
observare.

347. Jam quæres, utrum somnia observare liceat, an vero contemnenda semper sint. Primo divinatorum somniorum observationem licitam esse docet P. Delrio aliique communiter, eorum tamen interpretationem iis duntaxat convenire, quibus a Deo facta est interpretationis revelatio. Primum probatur, quia somnia divina nobis immittuntur, ut iis instruamur, moneamur, corrigamur. Ergo observanda sunt (3). Alterum autem ex ipsis sacris Litteris edocetur (4).

Deinde similiter docent passim Doctores licere diabolicorum somniorum observationem ad eum finem, ut dæmonis fraudes caveantur, non autem licere, si ad eum finem adhibeatur, ut occultorum aut futurorum eventuum scientia comparetur. Primum horum patet, quia id valde utile est, immo et interdum necessarium, ad effugiendas dæmonis fraudulentas versutias. Alterum vero et lege divina prohibitum est (5), et rationi repugnat; quia, ut recte scribit P. Delrio, «non potest horum interpretatio citra miraculum haberi, nisi ex pacto cum dæmone; quod prorsus illicitum est. Nec etiam hoc expedire potest, quia sic accepta occultorum cognitio, curiosa et superstitiosa est; futurorum vero contingentium, non nisi fallax, utpote ipsi Diabolo incerta» (6).

Tertio, observatio et interpretatio naturalium somniorum habentium in suis effectibus connexionem vel adæquationem cum suis causis, licita est, sive causa sit intrinseca animalis sive intrinseca corporalis. Sic iterum docent communissime scriptores catholici cum S. Thoma (7). Ratio vero primæ

(1) Delrio, op. cit. lib. 4, cap. 3, quæst. 6, vers. fin.

(2) Vide P. Benedictum Pereira, loc. cit. in *Daniel*. lib. 1, quæst. 2, vers. fin.

(3) Vide Delrio, loc. cit. concl. 5; Ferraris, *Prompta biblioth.*, voce *Somnium*, num. 20.

(4) Vide *Daniel*, cap. 2, vers. 27; 1 *Corinth.*, cap. 2, vers. 11.

(5) Vide *Levit.* cap. 19, vers. 26; *Deuterom.* cap. 18, vers. 10; *Eucl.* cap. 34, vers. 6, 7.

(6) Delrio, loc. cit. *conclus.* 4.^a Cf. Ferraris, loc. cit. num. 21.

(7) S. Thom. 2. 2.^æ quæst. 95, art. 6.

partis est, quia possumus profecto somnium observare, «ut in posterum studia vitamque nostram melius et securius instituat. Est, quem lectio vel cogitatio diurna fœdis illusionibus tempore nocturno inquinat? excludat quanta potest cura similes cogitationes. Territant alium crebra somnia, et in pusillanimitatem, desperationem, vel aliquid aliud adigunt vitium? causas debet somniorum inquirere, et remedia procurare, quibus liberetur. Contra somniis alius urgetur in bonum, ut religionem, cœlibatum, pœnitentiam? probet iste, num hæc, ut videntur, a Deo sint. Somniorum hujusmodi naturalium interpretatio pendet ab experientia et ingenii solertia, cognitione studiorum, morum et propensionum, quæ sunt in singulis» (1). Altera vero pars probatur, quia ex somniis habentibus causam intrinsecam corporalem potest probabilis conjectura desumi ad melius cognoscendum temperamentum, et cavendos curandosve corporis morbos (2).

Demum «quando naturalis causa est extrinseca, tunc videndum, an effectus sui principium aliquod in nobis habeat, ut si somniant i ipsi agendum vel patiendum aliquid sit ab illa causa, (exempli gratia, si somniem me iturum Romam, vel conflicturum) an vero eventus principium somniant i sit prorsus extraneum, veluti quod largus imber erit, quod navale prælium futurum, quod Turcæ profligandi. Et hæc extrinseca rursus in duplici genere sunt, quædam non adeo sunt a somniant e remota, quin possit ab illis naturaliter affici, et pati, v. g. possum hodie pati a causis futuræ cras pluvie, ut experiuntur podagrici et herniosi: quædam tam procul remota sunt a somniant e, ut nihil corpus ejus ab illis naturaliter pati queat, v. g. non possum hic pati a causis futuri hic imbris post biennium, propter temporis distantiam, nec futuri statim imbris in Japonia, propter loci intercapedinem: nec a causis, propter quas modernæ reginæ Anglorum successor ad solium evehendus: quia causæ hujusmodi nihil pertinent ad corporis mei temperamentum. Hoc igitur dico,

(1) Delrio, loc. cit. *concl.* 3.

(2) Vide Delrio, loc. cit.; Ferraris, loc. cit. num. 22; Sanchez, loc. cit. lib. 2, cap. 38, num. 49; Benedict. Pereira, in *Daniel*, lib. 1, quæst. 6; Lessium, loc. cit. num. 55.

extrinsecas causas, quæ in nos possunt operari, probabilitatis aliquid præbere ad hujusmodi somniorum interpretationem, juxta probatorum medicorum et philosophorum morem, similitudines in somniis visas inter se comparantium, et quæ quarum rerum sint similitudines, et ex quibus causis proficiscantur perpendentium. Vere tamen hæc probabilitas valde tenuis est et minuta. Extrinsecorum vero, quæ in nos agere nequeunt, penitus incerta et fallax est observatio: si quando respondeant eventui, id a casu fit, vel ab intelligentia quapiam revelatur» (1).

Cæterum ex somniis valde difficile est generatim eorum causam veram conjicere. Et ratio est, quia causæ somniorum multæ possunt esse, nullumque ab una determinata causa proficiscitur, quod illam absolute ac necessario requirat: «nam, ut Cajetanus bene notavit (2), saltem dæmon potest se ingerere, et applicando activa passivis facere, ut excitentur somnia, quæ ab humoribus vel aliunde possunt provenire. Et licet Deus possit in somnio in intellectum immittere aliquam cogitationem immediate, quod non potest facere dæmon, tamen si illa cogitatio sit per modum somnii, id est, cum conversione ad phantasmata, nunquam ex solo somnio cognosci poterit sufficienter, Deum fuisse causam ejus, quia similia phantasmata possent virtute dæmonis applicari et excitari. Solum ergo somnium nunquam est sufficiens signum suæ causæ determinatæ» (3).

Unde etiam apparet, difficile esse ex somniis naturalibus eventus ullos futuros certo conjicere. Non tamen foret peccatum superstitionis, si quis divinaret eventus pure naturales ac physicos, cum quibus somnia probabilem aliquam connexionem ac proportionem habere queant, «quia in hoc genere investigationis nec pactum cum dæmone invenitur, nec moralis occasio ejus, ita nulla fit irreverentia Dei; neque aliunde habet talis actio aliquid contra religionem, immo neque contra aliam virtutem inordinationem continet per se loquendo,

(1) Delrio, loc. cit. Cfr. Ferraris, loc. cit. num. 33.

(2) In 2.^{am} 2.^m, quæst. 95, art. 6.

(3) Suarez, loc. cit. cap. 13, num. 7, ubi id fusius explicatur pertrahendo varias somniorum causas, num. 8-12.

quia non excedit limites philosophiæ naturalis. Quod si quis in hoc genere nimium credat suis discursibus et divinationibus philosophicis aut medicis, et nimis constanter ac confidenter affirmet, credat, et prædicet quod conjectat, fundatus solum in discursu ex effectu, peccare quidem poterit contra prudentiam et studiositatem ac modestiam, et interdum etiam contra chastitatem, justitiam, aut similem virtutem, si talem cognitionem temere ad aliquid operandum applicat cum gravi periculo alicujus nocuenti proprii vel proximi. Tamen ex vi illius excessus non peccabit contra religionem, quia totum illud negotium non versatur in materia religionis» (1). «Si constet, vel probabile sit, somnium ex peculiari Dei providentia fuisse immissum, fas est homini ex eo capere futurorum prænotationem. Deus enim illa non immitit nisi ad aliquid significandum, quod hominem moveat, vel instruat» (2). At quoties probabile non est somnium esse a Deo, non licet ex eo divinare futuros eventus contingentes vel successus casusve fortuitos, aut quæcumque dependent ab humana libertate sive ipsius somniantis sive alterius. Etenim cum hæc non habeant ullam connexionem cum causis naturalibus vel corporis temperamento, eatenus dumtaxat conjectari per somnia possent, quatenus somnia a Deo vel a dæmonibus dirigerentur, atque immitterentur ad futurorum illorum significationem. Ergo quando probabile non est somnia esse a Deo, «siquis ex illis divinet, subjicit se discipline dæmonis, eique tribuit futurorum prænotationem, et tacite illum allicit, ut procuret, quod ipse putat præsignatum» ejusmodi somniis (3). Unde etiam in sacris Litteris divinatio ex somniis interdicta est (4).—Verum hæc, quæ ad Theologos spectant, nobis innuisse sufficiat.

Non desunt recentioribus temporibus eruditi viri, qui signa sollicite querant statum somnii a statu vigiliæ discernendi.

Quo pacto
somnia statum
a statu vigiliæ

(1) Suarez, loc. cit. num. 14. Cfr. Sanchez, ibid. num. 53; Lessius, loc. cit. num. 55.

(2) Lessius, loc. cit. num. 50, ubi plura.

(3) Lessius, loc. cit. num. 52. Cfr. Suarez, loc. cit. num. 20, ubi hæc ratio fusius declaratur; et Castropalao, loc. cit. num. 6.

(4) Vide *Levit.* cap. 19, vers. 26; *Deuteron.*, cap. 18, vers. 10; *Eccl.* cap. 34, vers. 6.

Difficile est
generatim
veram somniorum
causam
nosse.

vel ex iisdem
naturæ conjicere.

ambulantur.

Et rationem dubitandi hanc afferunt. Sæpe somniantes in nosmetipsos reflectimus, et persuasum habemus vera nos cogitare, deque rebus, prout in seipsis sunt, judicare, et nihilominus postea deceptos nos fuisse in vigilia deprehendimus. Nonne ergo timeri potest, ne simile quiddam nobis aliquando contingat, ut quiddam nunc vigilantes versamus animo, meram hallucinationem esse deprehendamus? Hujusmodi tamen dubium est prorsus irrationale, quodque solum in delirantis vel sceptici hominis animum cadere queat: si enim veraces sunt facultates nostræ cognoscitivæ, fieri non potest, ut nunquam verum attingant in hac vita, sed in perpetua versentur illusionem. Accedit, quod certum sit, in somnio deesse usum exteriorum sensuum, nec exerceri posse reflexionem, quæ proprium statum dormientis exacte referat, nec perpendi omnia adjuncta, nec adesse libertatem plenumve dominium actuum nostrorum: unde sequitur non posse adhiberi ea præsidia, quæ necessaria sunt ad vere judicandum de rebus (1).

§ II.—DE SOMNAMBULISMO.

Quid somnambulismus.

348. Somnambulismus est peculiaris affectio somni, in eo sita, quod somnio conjugatur actio vel motus corporis ordinatus. In somno generatim torpor quidam et immobilitas occupat membra, quæ aut non moventur, aut si moventur, solum habent motus *reflexos* et inordinatos atque abruptos talesque, qui videantur non exerceri ex ullo imperio vel directione cognitionis et consequentis appetitionis. Verum sunt, qui in somnio loquuntur, et si apte interrogentur, etiam cum alio sermocinantur, immo etiam agunt, et ordinatissimam motum seriem, quasi penitus vigilarent, instituant, canendo, e lecto surgendo, vestes induendo, ambulando, manducando, bibendo, scribendo, aliaque id genus peragendo, clausis sæpe oculis (2). At postquam somnambulus

(1) Cfr. Balmes, *Filosofia elemental, Estética*, cap. 9, num. 51, 52.

(2) «L' *Encyclopédie* de Diderot, sur le témoignage d'un archevêque de Bordeaux, cite un séminariste somnambule qui se levait la nuit, composait des sermons et les corrigeait, écrivait de la musique

experrectus fuerit, generatim, vel saltem fere semper (1), obliviscitur quæcumque dormiens hoc pacto egerat. Somnambulismus importat semper maximam excitationem nerveam, unde major sæpe sequitur membrorum ad quosdam corporis motus agilitas majusque acumen et efficacitas in aliquo ex externis sensibus, cæteris gravi sopore correptis. Hoc demum pacto eveniunt mirabilia illa phenomena, ut somnians interdum videatur etiam in tenebris videre, vel audiat tenuissimos sonos, vel tactu gaudeat exquisitione, et ambulet securissime per lubrica loca, efficiatve celerrime alios motus, quos profecto vigilans edere non potuisset ea felicitate (2). Hæc tamen sensuum vivacior efficacitas non exercetur in somnambulismo circa omnia objecta eadem sensus, sed circa ea dumtaxat, quæ animum somniantis vehementissime occupant: unde somnambuli sæpe ex objectis coram propositis alia videntur percipere, alia non (3), et interdum vitant obstacula non secus, ac si vigilarent, alias in ea miserime impingunt.

après avoir tracé son papier, et lorsque les paroles ne correspondaient pas aux notes, il les recopiait; il faisait d'abord toutes les notes blanches, et quand il avait fini, rendait noires celles qui devaient l'être. Il relisait ce qu'il avait écrit, lors même qu'on interposait une feuille de carton entre ses yeux d'ailleurs fermés.—Le même, une nuit d'hiver, se jette sur son lit dans la posture d'un homme qui nage, pour secourir un enfant qu'il croit tombé dans l'eau; il finit par saisir un paquet de sa couverture qu'il s' imagine être l'enfant, et sort en frissonnant de la prétendue rivière; il demande un verre d'eau-de-vie pour se réchauffer; on lui donne de l'eau, il en goûte et reconnaît la tromperie; il réitère sa demande, on lui apporte un verre de liqueur, il boit, s'en trouve soulagé, ne s'éveille pas, et continue à dormir tranquillement.—On a vu un somnambule jouer au billard.—Un autre ne voyait qu'avec la bougie qu'il avait allumée lui-même, et s'apercevait lorsqu'on l'éteignait. A. Belyneck, *Resumé du Cours de Zoologie*, pag. 140. Naumur, 1864-1865. Locum *Encyclopædia* excerptum lege, si vis, apud Frédault, *Traité d'Anthropologie*, pag. 716 seqq. Paris 1863. Vide etiam P. Delrio, *Disquisition. magicar.* lib. 1, cap. 3, quaest. 3.

(1) Vide L. J. Alfredum Maury, *Le sommeil et les rêves*, pag. 218. Paris 1878.

(2) Vide L. F. Alfredum Maury, *Le sommeil et les rêves*, chap. 9.

(3) «Le somnambule qu'a étudié, inquit Maury (ibid. pag. 720. Paris, 1878) à l'hôpital Saint-Antoine le docteur Mesnet, et que je

Quo pacto in
sommambulismo
exercetur
integra series
actionum.

349. Verum difficultas est in explicandis his aliisque phenomenonis sat apud omnes vulgatis. Et primo quidem quaeres, quo pacto fieri possit, ut in somnambulismo instituatür integra series actionum vel motuum. Et difficultas præcise non est circa ipsum exercitium virtutis motivæ, quæ in statu quoque gravis soporis absque somnio exerceri potest videlicet per motus reflexos; sed circa ordinatam directionem ejusdem, nam in somnambulismo motus et actiones ponuntur apposite ad certum quemdam finem assequendum. Videtur tamen res ex eo explicari posse, quod somnambulismus importat somnium, immo vero videtur situs esse in junctioe somnii cum executione motuum et actionum, quæ somniantis phantasie obversantur. Motus enim somnambulatorum proprii sunt ex eorum genere, qui spontanei vel voluntarii vocantur, ideoque stricte ac formaliter sunt animales (1). Motus vero hujusmodi, ut exerceantur, requirunt præviã cognitionem, quæ illos *dirigat*, et appetitionem, quæ illos *imperet*, quemadmodum alibi docuimus ex Angelici Doctoris et Scholasticorum sententiã; ubi vero adsunt cognitio et appetitus ad motus directionem et imperium necessarius, motus quoque animalis et series motuum illico dari potest, dummodo expedita sit virtus ipsa motiva (2). Atqui in somnio adest, ut superius declaravimus, cognitio sensuum interiorum, immo et intellectualis, et etiam appetitio, sive sensibilis sive rationalis; nec apparet, unde repugnet potentiam motivam

vices de mentionner, avait les yeux ouverts, mais fixes, avec la prunelle très-dilatée; il semblait ne voir, ainsi que cela a lieu généralement chez tous les somnambules, que les objets qui se rapportaient à l'action dont il était occupé. Cependant, alors que je l'observais dans une de ses pérégrinations à travers l'hôpital, et qui avait lieu en plein jour, je remarquai qu'il était frappé de la couleur d'un massif de fleurs dont une petite cour était ornée, et il s'y arrêta un instant, tandis qu'il ne voyait pas les personnes qui se plaçaient devant lui. Chez les somnambules, la rétine devient insensible même souvent à la plus vive lumière, quand elle éclaire, un objet étranger à leur préoccupation. (Voy. Magendie, *Leçons sur les fonctions et les maladies du système nerveux*, t. II, p. 313). Un phénomène analogue a été observé chez quelques épileptiques». Cfr. ib. 215, 216.

(1) Vide vol. 1.UM *Psycholog.* num. 212, 213, pag. 921 seqq.

(2) Vide vol. 1.UM *Psycholog.* num. 223, pag. 940, 941.

expeditam esse, quamvis externi sensus ligentur; Ergo satis intelligitur, quo pacto ubi adest somnium, subsequi possint aliqui saltem motus et actus corporei, unde existit status somnambulismi. Non enim apparet ratio, cur usus externorum sensuum necessario requiratur ad motum corporeum exequendum, nec sufficiat actus imaginationis et æstimativæ aut etiam intellectus, ut passim sufficit in vigilantibus, qui ex rebus solo intellectu et interno sensu apprehensis excitantur ad externas actiones motusque corporis.

Dices forte, non in omni somnio adesse somnambulismum, ideoque præter cognitionem et appetitionem, quæ adest in somnio, aliquid aliud requiri ad somnambulismum explicandum.—Respondeo. Quamvis in omni somnio adsit cognitio aliqua, potest non semper adesse appetitio, quia videlicet nullum bonum a prædicta cognitione proponitur sufficienter appetitum alliciens. Deinde etiamsi in omni somnio adesset cognitio et appetitio, bene intelligitur posse non consequi motus vel actus corporeos, sicut sæpe accidit in ipsa vigilia; quia non cujuslibet cognitio et appetitio boni sufficit ad imperandum motum ad illius assecutionem directum, sed tantum cognitio et appetitio illius boni, quod practico judicio representetur tamquam hic et nunc omnino assequendum. Et simile quiddam intelligendum est de malo, quod tamquam fugiendum vitandumve proponitur. Fac ergo in somnio vindictam v. g. de occisore matris suæ sumendam ita vivide affici ob oculos exhiberi, ut, ex imperfectione iudicii ac defectu libertatis, apprehendat illam tamquam bonum sibi omnino necessarium; et satis habere videtur, ut illico arrepto ense inimicum quærat suum, ac, si potest, e medio tollere conetur, adhibitis omnibus, quæ ad eum finem apta esse novit, mediis necessariis. Quia vero non semper, nec ab omnibus individuis eo pacto apprehenduntur res, circa quas somniantur, vel etiam quia si sæpe hoc pacto apprehenduntur, ipse conatus, qui ad motum adhibendus est, aut ipse affectus passionisve æstus sufficere plurimis potest, ut expergeant; satis intelligitur, plerumque dari somnia sine somnambulismo.

350. Illa vero difficilior est quæstio, quo pacto somnambuli operari queant; nam ad iter faciendum seriemque

Qui fieri possit
ut somnambuli,
operentur.

diversarum operationum peragendam, lux necessaria esse videtur; somnambuli vero sæpe clausos oculos habent, vel versantur in tenebris, ut non appareat, quomodo videre, gressusque ac manus apte dirigere valeant. Sunt quedam facta, quæ probare videantur, somnambulos reapse videre etiam cum valde exigua luce, quando vero non suppetit sufficiens lucis copia, manu tentare, vel etiam lumen quærere (1). Ex quibus id quoque evincitur, in somnambulismo non solos vigilare internos sensus, sicut in somnio, sed aliquem præterea ex externis, ut magis accedat ad statum vigiliæ. Alia vero facta e contrario probare videntur, somnambulos saltem aliquando interno dumtaxat sensu memoriæ vel phantasie duci ad exsequendas quasdam actiones, quasi

(1) Vide Maury, op. cit. chap. 9, pag. 205, 206. «Le somnambule, inquit, ne voit pas par l'épigastre, n'entend pas par le front ou la nuque, ainsi que l'a fait voir le docteur Michéa; il se manifeste seulement chez lui une hyperesthésie de sens, surtout du toucher et de la vue: la prunelle est très-dilatée; l'œil, comme on l'a observé pour certains animaux nocturnes et les individus atteints de nyctalopie, peut voir dans ce que nous appelons l'obscurité, et ce qui n'est en réalité qu'une clarté très-faible. La preuve, c'est que le somnambule fait quelque fois usage de la lumière artificielle, appelle à son secours le toucher, et que l'interposition d'un corps très-opaque l'empêche de lire et d'apercevoir. Le somnambule Castelli, qu'on surprit au moment où il s'occupait de traduire de l'italien en français, à la lueur d'un flambeau placé près de lui, en apercevait très-certainement les rayons, puisque les personnes qui l'observaient ayant emporté la lumière. Castelli parut aussitôt plongé dans l'obscurité, chercha en tantonnant son flambeau sur la table, et alla le rallumer à la cuisine. Le somnambule de l'hôpital Saint-Antoine ne tardait pas à ne plus pouvoir écrire, quand on interposait un corps opaque entre son papier et lui, et comme on avait substitué de l'eau à son encre, il s'en aperçut et fit de vains efforts pour nettoyer sa plume, sans avoir pourtant l'idée de regarder ce qu'on avait mis dans son encrier. Divers somnambules dont on nous a décrit les accès, avaient les yeux tout grands ouverts.—La curieuse somnambule dont nous devons l'observation aux docteurs Mesnet et Archanvaut, quoique distinguant fort bien dans l'obscurité, cessait de pouvoir écrire, dès qu'on plaçait devant son papier un objet qui arrêtait la transmission des rayons lumineux», etc. Ubi lege, si vis, appositas ad calcem pagine notas.

externis sensibus uterentur (1). Existimo tamen explicari nullatenus posse solo memoriæ vel phantasie ductu omnes motus et actiones somnambulorum. Ut enim per tectum v. g. aliæ periculosa loca somnambulus gradiatur, non sufficit loca ipsa vividissime descripta in phantasmate gere-re, sed necesse est pedes, ubi oportet, ac prout oportet, successive applicare, id quod equidem non video, qui fieri possit sola rei representatione. Quare hoc unum ex illis arcanis esse puto, quorum nondum potuit *Physiologia* et *Philosophia* aptam præbere interpretationem.

351. Quæri etiam solet, cur somnambuli ex variis objectis materialibus ejusdem potentiæ, quædam advertant, quædam penitus non sentire videantur (2). Verum in hoc nihil forte est, quod etiam in vigilia non contingat interdum iis, qui in attentissima rei contemplatione defixi, vel affectu aliquo vehementissimo abrepti, nihil videntur aliud percipere præter id, quod hic et nunc animum eorum occupat. Ratio vero est, quia propter intensiorem attentionem uni objecto adhibitam, nequeunt alia percipere, saltem nisi fortius solito ab illis percillantur, seu nisi intensiores ab eisdem species accipiant.

352. Illud denique negotium facessit, quo pacto somnambuli fere obliviscantur eorum, quæ vel animo volverant, vel egerant: id quod sæpe quoque evenit in somniis, ut

Cur somnambuli quedam objecta percipiunt, alia vero non.

Cur somnambuli obliviscantur eorum,

(1) «Il est très probable, inquit Maury (loc. cit. pag. 207), que les somnambules, dont la mémoire est surexcitée, se dirigent dans leur marche par la connaissance qu'ils ont des lieux et des objets. Leurs rêves les leur font voir comme présents avec la même netteté que la vue directe. Des faits décisifs m'en ont fourni la preuve. Le somnambule de l'hôpital Saint-Antoine relut, sur un papier blanc où il avait apposé sa signature, un lettre qu'il avait écrite sur des feuilles placées dessus et qui lui avaient été soustrées; il pontua comme s'il avait eu sous le regard les feuilles écrites de sa main. Le même somnambule s'imaginait dans un accès chanter à un café-chantant de la troupe duquel il faisait partie, tira de dessous son bras un numéro de journal, *les Romans illustrés*, qu'il pronait pour son cahier de musique. Il y suivit en pensée les airs, qu'il chanta avec autant de justesse que s'il avait été éveillé. (Mesnet, *De l'automatisme de la mémoire et du souvenir dans le somnambulisme pathologique*, p. 19, 20, 25).

(2) Vide v. g. Maury, op. cit. pag. 207.

quæ in statu
somnia sibi
acciderunt.

omnes norunt. Videtur autem aliter prorsus debere accidere, quandoquidem ea maxime solent memoria conservari, quæ fortiosem reliquerant impressionem; quæ vero in somnambulismo aguntur, et cogitantur, cum vehementissima commotione et alicujus sensus *hyperæsthesia* fiant, talia sunt, quæ non possint non maxime animum afficere. Sunt qui ideo velint nullam superesse memoriam actorum in statu somnambulismi, quia nec adest conscientia eorum, dum fiunt (1). Cujus equidem rationis vim nullam esse arbitror. Primo, quia si nulla restat memoria actorum in somnambulismo, undenam quæso, poterit nosci nullam adesse conscientiam eorumdem, dum fiunt? Cum potissimum sciamus interdum in somnio, quod magnam certe habet cum somnambulismo cognationem, adesse conscientiam eorum, quæ animo obversantur. Deinde etiam si non adesset conscientia, saltem clarior et explicatior, non apparet, cur nequeat relinqui aliqua recordatio: videmus enim non raro nos etiam in vigilia recordari quarundam actionum cogitationumve, quas, dum fierent, sive ex affectuum æstu sive ob animi ad alia distracti incuriam, vix aut ne vix quidem animadvertimus. Accedit, quod factis quibusdam inducti putent Physiologi posse in ipso somnambulismo refricari memoriam actorum in præcedenti aliquo somnambulismi statu, quæ penitus oblitterata videbantur in vigilia (2). Aliam tentavit viam Alfredus Maury ad rem explicandam: putat nempe ideo in vigilia nullam restare recordationem, quia cum in somnambulismo tanta sit excitatio nervea, ut præ nimia tensione cerebri vehementissimaque cerebralium cellularum vibratione enervatio quædam in memoria subsequatur et impotentia præteritas cogitationes et actiones representandi (3).—Ego vero intelligo quidem posse post vehementissimam cerebri commotionem, cessare omnem penitus cognitionem per aliquam temporis moram; sed non satis capio, cur post somnambulismum, saltem sæpe, reliquæ cognitiones, immo et memoria

(1) Ita v. g. cl. P. Van der Aa, *Psycholog.* propos. 120 fin.

(2) Vide quædam hujusmodi facta apud Maury, op. et loc. cit., pag. 233, 234.

(3) Hanc doctrinam fuse expositam vide, si lubet, apud eundem Maury, op. cit. pag. 219, 226 seqq.

rerum, aliarum haberi possint, et sola cesset memoria eorum, quæ in eo statu acciderant; cum potissimum in aliis actionibus, cogitationibus affectionibusve, quæ nescio, an minus animum afficiant, contrarium accidat, ut nempe vix possint, quantumvis conemur expelli e memoria. Nec intelligo, cur si vera sunt nuper relata facta, enervatio ista potentia memorativæ non obstet, quominus in statu somnambulismi recordatio haberi queat eorum, quæ in alio simili statu cuipiam acciderant, obstet autem, quominus ea in vigilia revocentur unquam in memoriam. Denique alii existimant ideo rerum in oblivione actarum oblivionem accidere, quia ad removendam præteritorum memoriam requiritur associatio idearum ita, ut meminisse nequeamus nisi eorum, quæ nexum habeant cum idea vel cognitione aliqua præsentis animo. Cum ergo inter cogitationes actionesque vigiliæ ac somnambulismi nulla intercedat connexio, inquirunt, sed quasi abyssus ingens, nihil est in vigilia, quod somnambulismi excitet memoriam (1).—Verum neque id apte excogitatum arbitror, primo quia idearum vel phantasmatum associatio non est unicum excitamentum memoriæ, ut jam superius docuimus (2). Deinde quia negandum omnino videtur nullam esse posse connexionem cogitationum atque actionum somnambulismi et vigiliæ. Immo vero cum plerumque in somnambulismo videantur iterari actiones et representationes, quæ maxime in vigilia occupaverant animum, fieri nequit, ut in vigilia non occurrant loca et res ac cogitationes connexionem habentes cum actis in somnambulismo. Quid? quod nec desint in historiis exempla eorum, qui cum incidissent vigilantes in quædam opera ab ipsismet in somnambulismo facta, ea nullatenus agnoverunt (3). Atqui

(1) Ita Tandel apud Maury, loc. cit. pag. 231 seqq.

(2) Vide supra num. 206, pag. 732 seqq.

(3) «La somnambule de M. Mesnet, en voyant la lettre qu'elle avait écrite, ne pouvait se rappeler l'avoir dictée ni écrite peu auparavant. Pourtant, il est clair que, dans le moment, l'idée de cette lettre s'était bien et dûment associée à son projet de suicide. Un peintre, M. C***, en voyant les dessins qu'il avait achevés dans l'état de somnambulisme, ne reconnaissait pas non plus en avoir été l'auteur. Les sens n'avaient certainement pas été formés chez l'un et l'autre